

En liberal datapolitik

En grupp liberalt orienterade personer som i sitt yrke sysslar med utveckling av ny informationsbehandlingsteknik har dragit politiska slutsatser av sitt arbete och tillsammans utformat vad de kallar en liberal datapolitik:

Informationstekniken har under flera årtionden — först långsamt, efterhand i allt snabbare takt — trängt in på snart sagt alla områden för mänsklig verksamhet. Informationstekniken i vid mening har sådan styrka och intensitet att den på avgörande sätt förändrar betingelserna för vår verksamhet och våra relationer till varandra — som individer, företag, organisationer eller myndigheter. Genom att den ändrar fördelningen av tillgång till information, kan denna nya teknologi på avsett eller oavsett sätt rubba maktbalanser i vårt samhälle. Vi måste därför politiskt värdera och påverka den tekniska revolutionen — vi behöver en datapolitik.

Liberal datapolitik måste bli ett led i en allmän liberal politik. De frågor som hänger samman med datorer och deras roll skiljer sig ofta bara på ytan från kända grundläggande politiska frågor. De liberala kraven handlar här som eljest om att stärka mångfalden och att hävda den svagares möjligheter och rätt.

De förslag vi vill framföra faller därför under rubrikerna:

a) Skydd för enskild mot överheter (stat, kommun, organisationer, företag m m)

b) Skydd för små företag och organisationer mot stora

c) Möjligheter för enskilda att be-

pens meddelarfrihet. Dessa rättsliga förhållanden behöver ses över, inte minst i ljuset av de förändringar som informationstekniken leder till.

Även efter det att så skett är den liberala utgångspunkten att misstro skydd mot utlämnande, dvs varje till myndighet utlämnad uppgift innebär oavsett betingelserna för uppgiftslämnandet ett hot mot den enskildes integritet. Uppgiftsinsamling bör därför begränsas i alla led så att restriktiva regler tillämpas för vilka uppgifter som kommun eller lokal myndighet får infordra och vilka de får lämna vidare till högre instans (t ex länsstyrelse eller riksmyndighet).

En sådan restriktiv informationspolitik skulle förbättra, inte försämrade samhällsplaneringen. Bra stickprovsundersökningar ger ofta bättre totalbild än en totalundersökning med visst ofrånkomligt men svårbedömt bortfall.

I informationsområdet finns inte någon skarp gräns mellan "publikation", "insändare" och vanligt samtal. Den statliga Yttrandefrihetsutredningen föreslår uppenbarligen en vidgad meddelarfrihet, som därmed sträcks ut även utanför den offentliga rätten. Detta förslag konserverar ett försprång för dagens "massmedier".

En verkligt genomlysande debatt och samhällsgranskning nås - i ett liberalt perspektiv - nämligen mindre genom att professionella yrkestyckare ges allt effektivare möjligheter än genom att allt fler människor får komma till tals i olika medier.

Företags svar

När företaget uppnår en domineran-

programmeringsmöda blir ett gratis-tillskott till maskinerna.

På sikt blir detta rättsskydd för innovativt arbete en helt fundamental förutsättning för informationsindustrins utveckling.

Televerkets monopol och myndighetsställning

Televerket är landets största dataföretag, senast med 12 miljarder i omsättning. Dess nät får en allt större betydelse för verksamhet inom både privat och offentlig sektor.

Verket expanderar för närvarande kraftigt sin affärsdrivande verksamhet. Denna affärsverksamhet bör reduceras till uppgifter som är av den arten att de i privat regi gäve upphov till obalanser (tendenser till praktiska monopol) på marknaden.

En rågång ska hållas mellan televerkets myndighetsfunktioner och dess affärsaktiviteter, så att rättvisa på datamarknaden kan råda. Vid utbyggnad av nya nät, t ex på bredbandsområdet, bör televerkets roll vara att hålla ett övergripande näntansvar, vilket innebär att definiera nätens tekniska specifikationer, att tillse att delsystem från olika konkurrerande leverantörer är kompatibla, dvs passar ihop, och att datanäten med god tillförlitlighet hålls tillgängliga för alla användare utan mannan.

c) Möjlighet för enskilda att beverka och påverka överheter.

Samhället bör medverka till att personer som ej förstår sig på den nya tekniken, eller ej har kunskaper och förmåga att ställa de rätta frågorna har möjlighet att få hjälp. Denna hjälp kan stå bl a i ans

inte är lika informationsstarka. Vinnare blir i regel myndigheter och stora företag, förlorare enskilda och småföretagare. Företagen vinner över sina anställda, facket över sina medlemmar. Den nya tekniken kommer om ingenting görs att förvärpa obalansen.

En liberal datapolitik ska motverka detta.

Den nya teknologin ger i gengäld nya möjligheter att öka tillgången på information för svagare parter på informationsmarknaden.

Handikappade bör kunna komma i utnyttjande av särskilda datakommunikationsmöjligheter.

Datorstödda informationssystem kan avpassas för invandrare. Här kan — på olika språk — upplysningar lämnas, och svar ges på frågor om hur det svenska samhället fungerar, vilken service och vilka skyldigheter som finns m m

I sk grannskapscentraler kan arbetsfunktioner med hjälp av datakommunikation med fördel föras ut till även avlägsna delar av vårt land. Det är också möjligt att tillämpa särskilda teletaxor för datakommunikation för bl a fjärrarbete — och därmed göra Sverige rundare.

Åtgärder för att stärka kvinnornas möjligheter i informationssamhället kan omfatta:

Särskilda resurser för datautbildning avdelas för dåana utbildningsvägar i skolan dit många flickor söker sig, t ex vård och undervisning.

Fjärrutbildning ordnas i samverkan mellan Sveriges Radio och t ex olika mikrodatorföretag. Utbildningen bör ges en sådan utformning att

vaka och påverka överheter

d) Stimulans av speciella gruppers möjligheter att utnyttja informationsmedlen

e) Skydd av informationssystem i katastrofsituationer

Några av nedanstående punkter passar in under flera, några under alla.

Många frågor blir avvägningsfrågor: offentlighetsprincipen måste t ex bevaras — och försvaras mot begränsningar t ex genom att myndigheter bildar statliga bolag — men är obeskuren i sig ett hot mot individens integritet.

Rimliga kunskaper hos envar är en avgörande förutsättning för att vi skall kunna fungera i informations-samhället. Det är därför fundamentalt att utbildningsmöjligheterna i data- och informationsteknik och dess konsekvenser vidgas på alla nivåer.

a) Skydd för enskild mot överheter
Myndigheters kartläggning av sina undersåtar.

Marknadshushållning bygger på makroskopiskt tänkande. Bilden av hela landet bygger på en statistisk kunskap om de många individerna. Riksdag och regering fungerar bättre om de blir medvetna om att de inte känner varje individ utan bara strömningarna i stort. Med makroskopiskt synsätt kan man förena frihet i smått med styrning i stort — det är själva finessen med marknadsekonomi. De ledande måste lära sig sannolikhets-tänkande. Då minskar man risken för klåfingrighet och underlättar marknadstänkande och övergripande överblickar.

Personer som lämnar uppgifter till myndigheter har idag ett osäkert sekretesskydd för lämnade uppgifter. Detta gäller särskilt när den lämnade uppgiften förs vidare till andra instanser. Detta beror bl a på offentlighetsprincipen och tryckfrihetsprinci-

de ställning på något område bör skyldighet inträda att beakta informationsvägare gruppers situation.

Datalagen

Lagen, som har tillkommit för att värna om den enskilde, föreskriver att alla som för dataregister med uppgifter om fysiska personer ska ha speciellt tillstånd eller licens.

Sedan datalagen skapades för tio år sedan, har förutsättningarna för den dramatiskt förändrats. Nu finns tiotusentals personregister, många utan tillstånd eller med inaktuellt sådant, och antalet ökar starkt. Det blir snart omöjligt att övervaka att lagen efterlevs. Samhällets kontroll måste ske i form av effektiv tillsyn snarare än rutinmässig tillståndsgivning och inriktas på register av central betydelse för individ eller samhälle i stället för de många små harmlösa registren.

Myndighets ansvar

Informationsproducenter — myndigheter, massmedier, företag, organisationer m m — måste kunna avkrävas ansvar om de vållar fysisk eller juridisk skada genom att sprida information som är oriktig eller ägnad att vilseleda utan att de har gjort rimliga ansträngningar att kontrollera källorna eller bedöma i vilket sammanhang informationen kan komma att läsas. Den som samlar in information ska ha skyldighet ange hur informationen avses bli använd.

b) Skydd för små företag och organisationer mot stora

Rättsskydd för programvara, metodvara och data

Bättre rättsskydd för programvaror, metodvaror och data behövs för att utvecklingsarbete ska kunna bedrivas utan hemlighetsmakeri även av små företag som inte själva kan exploatera resultaten. Många stora företag vill ha det som det är: man säljer maskinvara, och låter allas

att ta reda på vilka uppgifter som finns om en individ i olika register, att få eventuella felaktigheter rättade eller att leta fram nyttiga uppgifter i visst ämne.

Genomförandet av sådan service, t ex i allmänt tillgängliga informationscentraler belägna inom post och bibliotek m m kan ske i samverkan med privata företag.

På flera sätt kan vidgat demokratiskt deltagande främjas med ny informationsteknik. Terminaler och persondatorer främjas med ny informationsteknik. Terminaler och persondatorer har nu blivit så billiga att de inte bara återfinns på de flesta arbetsplatser utan också inom några år nått nära nog varje bostad. Därmed har stora mängder människor möjlighet att delta "elektroniskt" i skriftligt utbyte av åsikter och synpunkter såväl från jobbet som hemifrån. Massmedier behöver inte förbli enkelriktade.

Man kan också tänka sig rådgivande lokala elektroniska omröstningar från allmänt tillgängliga terminaler. Sådana datorstödda omröstningar behöver inte omfatta enbart rent numeriska val mellan olika alternativ. Med modern teknik kan även hänsyn tas till kommentarer med språkliga nyanser.

En mängd praktisk och organisatoriska problem behöver penetreras för att sådana rådgivande omröstningar ska bli meningsfulla. Dessa problem kommer dock med stor sannolikhet att lösas under 1980-talet. Många meningsutbyten på "heta linjer" i dagens skepnader är sannolikt svåra att förädla till alster av mer bestående nytta i den demokratiska processen. Men tekniken utvecklas även på detta område.

d) Stimulans av speciella gruppers möjligheter

De som får tillgång till ny informationsteknologi vinner över dem som

förebild för denna verksamhet kan vara de omfattande utbildningsaktiviteter som engelska BBC harrörande datalära.

Tillfällig könskvotering kan övervägas vid inträde till datautbildning på olika nivåer.

Kvinnor uppmuntras att söka till datautbildning t ex genom riktade stipendier och särskilda introduktionskurser och informationsmöten.

Konsumentupplysning kring varor och tjänster kan med fördel spridas med teledata. Nuvarande konsumentinformation direkt till konsumenterna är otillräcklig, kvantitativt och kvalitativt.

Med teledata kan alla leverantörer på marknaden lättare hålla aktuella pris- och prestandauppgifter tillgängliga, och den enskilde konsumenten bättre göra egna jämförelser.

Sådan konsumentupplysning kan sammankopplas med möjlighet att direkt beställa varor och med omedelbar debitering av bankkonto. Denna utveckling är redan inledd även i vårt land. I sådana system måste integritets- och sårbarhets-hänsyn värnas av lagregler.

e) Skydd av informationssystem vid katastrofer

Många informationssystem är av vital betydelse långt utanför kretsen av ägare, medarbetare och omedelbara kunder. Det gäller särskilt informationssystemen i de ca 15,000 företag som är krigsplacerade. De som driver dessa system bör ha skyldighet att se till att systemen är rimligt väl skyddade mot katastrofer, brand, sabotage m m och att de kan fungera i krig.

För sådana informationssystem — datoriserade eller ej — bör finnas en "ansvarig systemhållare" som har till uppgift att tillse att funktioner av allmänt samhällsintresse säkras

DEBATT

Fortsättning från sidan 22

också i katastrofsituationer.

Nytänkande

Ny teknologi medger också okonventionella lösningar. Bland förslag till nykonstruktioner värda att överväga vill vi nämna:

Rätten till pseudonym.

I stället för att avskaffa personnumren bör man ge varje person rätt att använda flera namn med tillhörande personnummer. Varje svensk medborgare ska således ha rätt att hos en registreringsmyndighet låta bokföra ett eller flera ytterligare namn med tillhörande personnummer — pseudonymer.

Registreringsmyndigheten inför pseudonymen i sin pseudonymförteckning, som är offentlig, samt deponerar i förseglat konvolut en handskriven uppgift om vem som begärt pseudonymen ("innehavaren").

Konvolutet får av myndigheten brytas endast om pseudonymen gått i konkurs eller av domstol dömts till brott som inte kan sonas med böter eller själv begär det. I de fall innehavaren sålunda ska röjas, inträder denne automatiskt som pseudonymens borgensman. Anonymiteten skyddas alltså så länge pseudonymen sköter sig.

Det bör vara straffbart att efterforska pseudonyms innehavare.

Elektronisk replikrätt

Nackdelarna med tvångsmässig publicering av privata angelägenheter beror många gånger inte på att för mycket utan på att för litet offentliggörs. De uppgifter som sprids ger genom godtycklig eller illvillig avskärmning ett falskt intryck (nyckelhålseffekten). Det bör stadgas obe-

tingad rätt för den om vilken uppgift införs i av myndighet eller informationsföretag (kreditupplysare eller motsvarande) fört register — oavsett om detta anses sekretesskyddat eller ej — att få i registret införa rättelser, kompletterande uppgifter eller andra kommentarer, "replik" till uppgiften. Om myndigheten till repliken fogar egen kommentar ska även denna senare anses vara uppgift som medför replikrätt.

Eftersom varje ytterligare registreringsåtgärd ger den omtalade tillfälle att gratis utbreda sig om hur inadekvat myndigheten betar sig, i replik som myndigheten är skyldig att på egen bekostnad distribuera, blir det mindre lockande för myndigheten att i onödan förlänga samtalet.

Det ska vara förbjudet för myndig-

heten att lämna ut uppgift till allmänhet eller till annan myndighet utan att också återge repliken.

När ny uppgift införs i registret ska kopia av transaktionen utan anmäning tillställas den omtalade, med upplysning om att han/hon har replikrätt och hur denna kan utövas — liksom nu besväransvisning ska åtfölja beslut.

Replik ska vara kostnadsfri för den replikerande, och med modern teknik ska kännbara begränsningar av replikens längd inte behöva införas.

Hans Iwan Bratt
Hans Karlgren
Ulf Keijer
Tomas Ohlin
Gunnar Rodin
STOCKHOLM

Redaktion: Mats Gellerfelt, Björn F Höjer, Lars Killander, Erik Magnusson, Janusz Majewski, Lars-Erik Nyman, Peter Strömnsås (*redaktionssekreterare*) och Jens Sundberg (*ansvarig utgivare*).

Taktidning: Boel Ulfsson.

Arkiv/Dokumentation: Wathier Hamilton.

Grafisk produktion: Eino van der Schaaf

Redaktionella medarbetare: Anders Björnsson (*samhällsfrågor*), Bela Dolhai (*ungerskspråkig press*), Per Gahrton (*arabiskspråkig press*), Ulo Ignats (*Östeuropa*), Manoocher Javanfar (*Iran/arabvärlden*), Gunnar Jervas (*säkerhetspolitik och strategi*), Anders Küng (*Baltikum*), Tomas Lenhammar (*Norden*), Alexander Mirecki (*Östeuropa och Kina*), Eduard Nöstl (*Centraleuropa*), Ingmar Oldberg (*fryskspråkig press*), Fredrik Swenson (*Tredje världen*), Olof G Tandberg (*vetenskap*).

Abonnemang: Birgit Ström.

Annonsor, Distribution: Sveneric Nilsson.

Administration, Ekonomi: Claes Axelsson.

Samarbetsavtal: TEMPUS har samarbetsavtal med Affärsvärlden, Asahi Shimbun, The Economist, Financial Times, The Guardian, Le Monde, Inter Press Service—Third World News Agency, Los Angeles Times, Neue Zürcher Zeitung, Newsday, New York Times, Tidningarnas Telegrambyrå och The Washington Post.

TEMPUS är en obunden nyhetstidning. Bakom tidningen står enskilda journalister. TEMPUS är helt fri i förhållande till fack, företag, organisationer och partier. TEMPUS behandlar utrikes och inrikes politik, kultur, debatt och samhällsfrågor.

TEMPUS

Besöksadress: Stora Nygatan 40-42
Postadress: Box 2044, 103 11 Stockholm
Telefon: 08 — 11 00 85
TELETEX: 810 51 98
Telegramadress: TEMPUSPRESS

**Abonnemang, Administration, Annonsor, Ekonomi
och Malmö-redaktion**

Telefon: 040 — 727 45
Postadress: Box 6185, 200 11 Malmö
Gatuadress: Husargatan 3, 4 tr.
TELETEX: 830 51 11

Utgivning: TEMPUS utkommer med fyra nummer per vecka med undantag för helgdagar.

Lösnummer: Lösnummer av TEMPUS säljs i väl sorterade tidningskiosker, bl a vid flygplatser och större järnvägsstationer. Tidningen kan även rekvireras på telefon 040/727 45.

Prenumeration: Prenumerationspriser: helår 375 kronor, halvår 225 kronor, kvartal 130 kronor. Studerandrabatt 25% lämnas på hel- & halvårsprenumeration. TEMPUS DISTRIBUTERAS OCKSÅ SOM TALTIDNING

Adressändring: Adressändring görs skriftligt på postens adressändringsblankett senast två veckor före utgivningsdag. Blanketten skickas till TEMPUS Abonnemang, Box 6185, 200 11 Malmö.

Annonspriser (tablett): Hetsida 4 000 kr, halv sida 2 000 kr, kvartssida 1000 kronor. Fullständig annonsprislista kan rekvireras från annonsavdelningen.

Bankgiro: 230 82 60

Postgiro: 40 79 39—8 (prenumeration)

Tryckeri: Sydsvenska Dagbladets AB 1983.

© TEMPUS 1983.

TS-kontrollerad upplaga första halvåret 1983: 5 224 ex.

KOMMENTARER